

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

THE LONDON GAZETTE'E GÖRE NADİR ŞAH DÖNEMİ OSMANLI-İRAN İLİŞKİLERİ*

Selcen Özyurt Ulutaş**, Safiye Başer***

Öz

Modern manada matbaanın ortaya çıkışı burjuvazi sınıfının haber alma ihtiyacı ile birleşince Avrupa'da 17. Yüzyılın başından itibaren gazeteler ortaya çıkmayı başlamıştır. İngiltere'de bu süreç yaşanmıştır. Önce gazetelerin öncülleri olan haber bültenleri şeklinde corantoslar yayınlanmıştır. Haber alma faaliyetlerin kontrol altına alınması için harekete geçen Krallık 1666 yılının Şubat ayından itibaren The London Gazette adlı resmi bir gazetenin yayını gerçekleştirmiştir. Haber kaynakları arasında Birleşik Krallığı'nın yurtdışı temsilcilikleri de bulunan The London Gazette Türk tarihi ile çok sayıda bilgi bulunmaktadır. Ana kaynak değeri taşıyan gazetenin bilgi verdiği konular arasında Nadir Şah dönemi Osmanlı-İran ilişkileri de bulunmaktadır. Bu döneme dair gazetenin temel kaynakları İstanbul ile S. Petersburg'ta bulunan İngiliz elçilikleridir. Gazete bu dönemde yayınlanan haberler arasında, Nadir Şah'ın Osmanlılara karşı kaybettiği Dücum, kazandığı Kerkük zaferi, Topal Osman Paşa'nın ölümü, iki devlet arasında gerçekleşen çatışmalar ve barış görüşmeleri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nadir Şah, Osmanlı İmparatorluğu, London Gazette, Birleşik Krallık.

OTTOMAN-IRANIAN RELATIONS IN THE PERIOD OF NADİR ŞAH ACCORDING TO THE LONDON GAZETTE

Abstract

The emergence of the printing press in the modern sense when combined with the bourgeoisie's need to receive news, newspapers began to appear in Europe from the beginning of the 17th century. This process was experienced in the England too. First, corantos which were the predecessors of the newspapers were published in the form of news bulletins. The Kingdom which wanted to control the issue of news took action and in February 1666, published an official newspaper called The London Gazette. In the London Gazette there are many news about the Turkish history. Among the sources of The London Gazette there are the overseas representatives of the United Kingdom. Ottoman-Iranian relations in the period of the Nadir Shah were among the subjects of the London Gazette which can be seen as an main source of the period. The main sources of the newspaper for this period are the British embassies in Istanbul and St. Petersburg. News published in the newspaper in this period includes the defat of Nadir Shah in Dücum and the victory of him in Kirkuk againts the Ottomans, death of Topal Osman Pasha, the clashes and peace talks between the two states.

Key Words: Nadir Shah, Ottoman Empire, London Gazette, United Kingdom

* Safiye Başer'in Selcen Özyurt Ulutaş'ın danışmanlığında yazdığı Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde devam etmekte olan The London Gazette'de İran (1665-1747) isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, selcen.ozyurt@usak.edu.tr, ORCID 0000-0002-7235-3548

*** Yüksek lisans öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.

1. GİRİŞ

İnsanlar arasında iletişimin temel unsurlarından olan gazetelerin ilk örneklerinin ortaya çıkışı Eski Mısır ve Eski Yunan toplumuna kadar uzanmaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde Roma vatandaşlarına bilgi veren, haber aktaran Acta Senatus, Acta Urbis, Acta Puplica gibi bültenler bulunmaktaydı. Jül Sezar döneminde halkı bilgilendirmek için duvar bültenleri şeklinde kullanılan Acta Diurnalar ilk gazete örneği olarak kabul edilebilir¹.

Modern manada gazetenin doğuşuna giden yolda Johannes Guttenberg tarafından matbaanın geliştirilmesi önemli bir aşama olmuştur. Matbaanın Avrupa’da yaygınlaşması yeni yeni ortaya çıkmakta olan burjuvazinin habere ulaşma arzusu ile birleşince modern gazetenin doğuşunu sağlayacak ortam oluşmuştur². Günümüzde kabul edilen anlayışa uygun ilk gazetelerin ortaya çıkışı ve çıktığı yer konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Kimi araştırmacılar 1609 yılında Ausburg’ta yayınlanan Avis Relation Oder Zeitung’u kimi araştırmacılar ise 1605 yılında ticari bir bültenin evrimi ile ortaya çıkan Niuwe Tijdingen’i ilk modern gazete olarak kabul etmektedirler³. 1476 yılında William Caxton tarafından matbaanın İngiltere’ye getirilmesi İngiliz edebiyatının ve basının gelişiminde önemli bir aşama olmuştur. Caxton tarafından hazırlan *The Recuyell of the Histories of Troy* da İngiltere’de basılan ilk kitap olmuştur⁴.

Gazete olarak tanımlayamayacağımız fakat haber olarak basılan ve newsletter olarak tanımlanan ilk basılı eser ise 1549 yılında yayınlanan Requests of the Devonshyre and Cornyshe Rebelles’tir. İngiliz gazeteciliğinin doğuşunun ilk aşaması ise İngilizlerin Alman ve Hollandalıları örnek alarak hazırladıkları XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde yayınlanan corantos’lardır⁵. İngilizce corantosların ilk örneği ülke dışında 2 Aralık 1620 tarihinde Amsterdam’da basılmış olup 1620 yılında Prag şehri yakınlarında gerçekleşen Beyaz Dağ Savaşı hakkındadır. İngiltere içinde ise ilk corantos 1621 yılında Thomas Archer tarafından yayınlanmıştır. Bu basımdan kısa bir süre sonra Archer yasadışı yayın yapmaktan tutuklanmıştır. Yine 1621 yılı içinde Kraliyetin verdiği onayla corantoslar basılmaya başlamıştır. Kitap formatındaki bu tür eserlerin basımı 1665 yılına kadar devam etmiştir. Protestan ve Katolikler arasındaki 30 Yıl savaşı İngiliz toplumunun bu tür yayınlara ilgisini arttırmıştır. Kraliyet 1641 yılında bütün özgür basın faaliyetlerini yasaklamıştır. İngiliz İç Savaşı sırasında The Kingdomes Weekly Intelligencer, The Parliament Scout, Mercurius Civicus ya da Mercurius Aulicus isimlerinde çok sayıda haftalık haber bültenleri yayınlanmıştır⁶.

Halkın haber almaya duyduğu ihtiyacın farkında olan İngiliz Parlemontosu 1650 yılından itibaren Mercurius Politicus isimli bir haber bültenini yayınlamaya başlamıştır. Bu bülten amacını başlığında bulunan “*in defense of Commonwealth and For Information of The People* (Birleşik Krallığın Savunulması ve İnsanların Bilgilendirilmesi İçin) cümlesiyle

¹ Murat Özgen, “Osmanlıdan Günümüze Yazılı Basın ve Siyaset İlişkisi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 23, 2005, s. 13-14.

² Özgen ag.m, s. 14.

³ Mehmet Özçağlayan, “Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme)”, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı 13, 2008, s.131-134; Özgen ag.m, s. 14.

⁴ <https://www.bl.uk/medieval-literature/articles/william-caxton-and-the-introduction-of-printing-to-england>

Erişim tarihi: 02.07.2019.

⁵ Corantoslar gazetelerin atası sayılabilecek kısa haber bültenleridir, bkz, Elyssa Y. Cheng, “Women and the Consumption of news in Ben Johnson’s The Staple of News”, *The Wenshan Review of Literature and Culture*, Vol. 2, June 2017, s. 188.

⁶ M. C. Barres-Baker, *An Introduction To The Early History of Newspaper Advertising*, Bren Museum and Archive Occasional Publications, Brent, 2006, s. 3-5.

belirtmiştir⁷. Londra’da veba salgınının baş göstermesi üzerine Kraliyet ailesi Oxford’a çekilmiştir. Burada Oxford Üniversitesi matbaasında The Oxford Gazette adı altında bir resmi gazete yayınlanmaya başlamıştır. Londra’da vebanın 1666 yılının ocak ayında sona ermesiyle Kraliyet yeniden Londra’ya dönmüştür. The Oxford Gazette 21 sayı yayınlanmıştır. The Oxford Gazette, Kraliyetin Londra’ya dönmesiyle ismini değiştirmiş ve The London Gazette ismiyle 1666 yılının şubat ayından itibaren yayınlanmaya başlamıştır⁸.

1705 yılından itibaren gazetenin editörlüğünü yürütmeye başlayan Charles Delafaye döneminde gazetenin Fransızca versiyonu da yayınlanmaya başlamıştır. 11 Mart 1703 tarihinden itibaren ilk günlük İngiliz gazetesi olan Daily Courant’ın neşredilmeye başlaması The London Gazette’in etkisini azaltmıştır. 1760’lı yıllara gelindiğinde ise gazetenin satışı ve itibarı hem rekabet hem de yurtdışı haber kaynaklarından gelen bilgilerin azalması üzerine düşmeye başlamıştır. Bunun üzerine Kralın bilgisi ve izni dahilinde yurtdışı temsilcilerine gazetenin tek resmi gazete olduğu bu nedenle haberlerin önce The London Gazette’e aktarılması gerekliliği belirtilmiştir⁹. Bu şekilde Kraliyet müdahalesi ile yeniden güçlendirilen gazete günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır.

The London Gazette hakkındaki belirtilmesi gereken bir husus da gazetede ki haberlerin tarihlendirilmesi hususudur. İngiltere ile Papalık arasındaki çekişmelerden dolayı İngiltere’de 1752 yılına kadar Jülyen takvimi kullanılmaya devam etmiştir. Bu nedenle XVII. yüzyılda gazetede kullanılan tarihler Gregoryen takvimden on gün öncesine, XVIII. yüzyıla ait tarihler ise on bir gün öncesini işaret etmektedirler. Fakat gazetede bazen haberlerin elde edildiği ülkenin takvimini kullanıldığı için haberde verilen tarih ile gazetenin tarihi arasında farklılıklar meydana gelebilmektedir¹⁰.

Nadir Şah’ın Hayatına Kısa Bir Bakış

1736-1747 yılları arasında İran hükümdarı olan Nadir Şah 1688 yılında Horasan’da doğmuştur. Gerçek adı Nadr (Nezr) Kulu’dur. Horasan’ın kuzeyinde yaşayan Afşar kabilesinin Kırklı obasına mensuptur. Safevi hükümdarı II. Tahmasb’ın hizmetine girince Tahmasb Kulu Han unvanını almış tahta çıkınca ise Nadir Şah olarak anılmıştır¹¹. Babasını çocuk yaşta kaybeden Nadir Bey hayatının bu evresinde Nisa’daki Türkmenler, Habuşan’da bulunan Çemişgezek Kürtleri, Merv havalisinde Özbek ve Moğollar ile gerçekleşen çatışmalarda kendini göstermiştir¹².

Dört yıl kadar esaret hayatı da yaşayan Nadir, Avşar Türklerinden Ebiverd hakimi Köse Ahmetlü Baba Ali Bey’in hizmetine girmiş, kısa zamanda binbaşısı olarak muhafız komutanı olmuştur. Baba Ali Bey’in kızıyla evlenen Nadir Kulu Onun 1723 yılındaki ölümünden sonra yerini almıştır. Gılcayların İran’ı istilasıyla birlikte bütün ülke büyük bir karışıklık içinde kalmıştır. Bu ortamdan faydalanan Nadir Kulu Kelat kalesini ele geçirmiştir. Burayı tahkim ederek Nadir Kul, Özbekler, Türkmen ve Moğollar ile mücadelelerine devam etmiştir. Sistanlı Melik Mahmut ile Çemişgezek Kürtlerinin mücadelesinde Kürtlerin yanında yer alan Nadir Kulu Melik Mahmut’u yenilgiye uğratmıştır. Bu zaferden sonra Çemişgezek Kürtleri de Nadir Kul’ya tabi olmuşlardır.¹³

⁷ P. M. Handover, *A History Of the London Gazette 1665-1965*, London 1965, s.3.

⁸ Handover, a.g.e, s. 9-14.

⁹ Handover, a.g.e, s.33-42, 57.

¹⁰ Fatih Gürcan, “London Gazette’de Kutsal İttifak Savaşları (1683-1697)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 34, s. 82.

¹¹ Azmi Özcan, “Nadir Şah”, *TDVİA*, C. 32, s.276-277.

¹² V. Minorskoy, “Nadir”, *MEB İA*, C. 9, s. 21.

¹³ Abdurrahman Ateş, *Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1720-1747)*, Ankara 2012, s. 105-109.

İlerleyen süreçte Ebiverd, Keyan bölgelerini kontrolü altına alan Nadir Kuli, Kara Han'ı yenilgiye uğrattı. Nisa Türkmenlerini kontrolü altına aldı. İttifakların hızla değiştiği bu günlerde Nadir Kuli yenilgiler yaşamasına rağmen ayakta kalmayı başardı. Neticede Ebiverd, Nisa, Kübkan, Zağçen, Kuzgan ve Yeni Kale Nadir Kuli'nin kontrolü altına girdi. Böylece Nadir Kuli Horasan havalisinin en kudretli beylerinden birine dönüştü¹⁴.

Bir yandan Afgan bir yandan da Osmanlı ilerlemesi nedeniyle II. Tahmasb Feth Ali Han ile birlikte Esterebad'a çekildi. Burada ilk olarak Sistan hakimi Melik Mahmut ile mücadeleye karar verdi. Bu aşamada Nadir Kuli II. Tahmasb'ın hizmetine girdi. Feth Ali Han'ın bertaraf edilmesiyle Nadir Kuli Şah'ın korucubası oldu. Meşhed'in ele geçirilmesiyle burası Nadir Kuli'nin merkezi haline geldi. Nadir Kuli ile Şah Tahmasb arasında ilk ayrılık İran'ı istila eden farklı güçlere karşı mücadele planında baş göstermiştir. Nadir Kuli, Herat Abdalileri ile, Şah ise Gılzaylar ile mücadeleye öncelik tanımak istemektedir. Nadir Kuli 1727 yılında Abdaliler'i, 1730 yılında Gılzayları yenilgiye uğrattı. Patrona Halil İsyanı'nın patlak vermesinden faydalanarak Osmanlılara karşı mücadeleye başladı. Hemedan, Tebriz dahil olmak üzere Irak-ı Acem ve Azerbaycan'da birçok bölgeyi Osmanlılardan geri aldı¹⁵.

II. Tahmasb'ın Osmanlı Devleti'nin şark seraskeri Ahmet Paşa'ya yenilmesi ve 1732 yılında iki devlet arasında yapılan anlaşma ile Gence, Tiflis, Revan, Şirvan ve Dağıstan'ı Osmanlılara bırakması Nadir Kuli tarafından kabul görmedi. II. Tahmasb'ı tahttan indirdi yerine Tahmasb'ın henüz bir bebek olan oğlu III. Abbas'ı 7 Temmuz 1732'de tahta çıkardı. Vekilüd-devle namıyla iktidarı tamamen ele geçirdi¹⁶.

İran'da iktidarı bu şekilde tamamen eline geçiren Nadir Kuli, 1732 yılından itibaren Osmanlılar ile şiddetli bir mücadeleye başladı. 19 Temmuz 1733'te Topal Osman Paşa'ya Dücum'da yenilmesine rağmen kısa bir süre sonra Kerkük önlerinde Osman Paşa'yı yenilgiye uğrattı. Bu zaferden sonra Osmanlılar ile barış görüşmelerine başladı. Bu sırada patlak veren Mahmut Han-ı Beluç isyanını bastırdı. 1734 yılında Kafkaslara karşı sefer düzenledi. 1735 yılının Haziran ayında Arpaçay muharebesinde Osmanlıları yenilgiye uğrattı. Gence, Tiflis ve Revan'ı ele geçirdi¹⁷. 1736 yılında Muğan bozkırına İran'ın önde gelenleri ve eyalet valilerini toplayarak büyük bir kurultay düzenledi. Kendisini Şah ilan ederek İran'ın yeni hükümdarı oldu¹⁸.

1737 yılında Kandahar seferini düzenleyip, şehri 23 Mart 1738'de ele geçirdi. Bundan sonra devlet hazinesini güçlendirme amacıyla Hindistan Seferi'ne başladı. 30 Haziran 1738'de Kabil'i ele geçirdi. Delhi'ye kadar ilerledi. 1739 yılına kadar bu seferine devam eden Nadir Şah Babürleri yenilgiye uğrattı. Seferden çok büyük ganimet elde etti. Kabil'e döndükten sonra yeniden Hindistan'da karışıklıklardan faydalanmak amacıyla bu kez de Sind bölgesine sefer düzenledi. 1740 yılında Türkistan seferine başladı, Buhara ve Hive hanlarını yenilgiye uğrattı. 1741 yılında Dağıstan ve Gürcistan üzerine yürüdü. 1742 yılının sonlarından itibaren Osmanlılar ile yeniden mücadeleye başladı. Bu mücadele 1746 Kerden Antlaşması'na kadar devam etti. Onun halktan talep ettiği ağır vergiler, gittikçe şiddetini artıran baskısı ve kan dökücülüğü genel bir huzursuzluğa neden oldu. Sistan'da büyük bir isyan patlak verdi. 20 Haziran 1747 tarihinde çadırında Afgan ve Afşar reisleri tarafından öldürüldü¹⁹.

¹⁴ A. Ateş, a.g.e, s. 109-111.

¹⁵ Özcan, a.g.m, s. 276; Minorsky, a.g.m, s. 22-23; Cihat Aydoğmuşoğlu, *Safevi Devleti Tarihi, (1501-1736)*, Ankara 2015, s. 142-145.

¹⁶ Özcan, a.g.m, s. 276; Minorsky, a.g.m, s.23.

¹⁷ Minorsky, a.g.m, s.23-24.

¹⁸ Ateş, a.g.e, s. 183-188.

¹⁹ Özcan, a.g.m, s. 276-277.; Minorsky, a.g.m, s.23-29

The London Gazette'de Nadir Şah-Osmanlı İlişkileri

Nadir Kuli, İran'a yönelik Gılcay ve Abdali tehlikesini bertaraf ettikten sonra Luristan bölgesindeki Bahtiyarilerin ve Molayer bölgesindeki Zendlerin isyanını bastırmıştır. Bu başarılarından sonra da Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçmiştir. 1732 yılının Kasım ayında Kirmanşah'ı Osmanlılardan geri almıştır. Bundan sonra kendisine hedef olarak Bağdat'ı belirlemiştir. Osmanlı Devleti ise Nadir Kuli tehdidine karşı Topal Osman Paşa'yı görevlendirmiştir. Nadir Kuli ve Topal Osman Paşa arasındaki ilk büyük çatışma 19 Temmuz 1733'te Dücum'da meydana gelmiş ve zafer Osmanlılar'da kalmıştır. Bu yenilgiden sonra iki ay hazırlanan Nadir Kuli Osmanlı kuvvetleri ile Kasım ayında Kerkük'te bir kez daha karşı karşıya gelmiştir. Bu kez zaferin sahibi İranlılar olurken, Osmanlı Paşası Topal Osman çatışma ölmüştür²⁰.

Nadir Kuli'nin Kerkük Zaferi The London Gazette'in 19 Ocak 1733 tarihli sayısında yer almıştır. 22 Aralık 1733 tarihinde yayınlanan İstanbul kaynaklı habere göre Safevilerle yapılan savaşta Osmanlı ordusunun bozguna uğradığı, Serasker Topal Osman Paşa'nın bu çatışmada öldüğü ve çok sayıda askeri mühimmatın İranlıların eline geçtiği ifade edilmiştir. Bu olaydan sonra gazetede yer alan habere göre serdarlığa tayin edilen Köprülüzade Abdullah Paşa, hali hazırda süren sefer hazırlıklarını hızlandırırken merkezden de gerekli yerlere sefere iştirakleri hakkında emirler gönderilmiştir²¹. Kerkük zaferinden sonraki gelişmeler, The London Gazette'in 31 Mart 1733 tarihli Petersburg kaynaklı haberinde şu şekilde izah edilmiştir. Osmanlı ordusuyla yapılan savaşta kazanan Tahmasb Kuli Han (Nadir Kuli) 100000 kişilik ordusuyla Bağdat'ı kuşatmıştır²².

Topal Osman Paşa'nın ölümüyle sonuçlanan süreç hakkında Anonim Kronikte verilen bilgiler de gazetede haberlerle uyumaktadır. İlk olarak Nadir Kuli Bağdat'ı ele geçirmek için harekete geçmiş, arkasından Dücum'da İran kuvvetleri yenilmiştir. Bu yenilgiden sonra Nadir Şah 112 subayı korkaklıkları nedeniyle öldürtmüş, sağ kalan askerleri etrafına toplamıştır. Orduyu böylece yeniden düzen altına alan Nadir Kuli 15000 kişilik bir kuvvetle Osmanlı ordusuna uykuda saldırmıştır. 45000 Osmanlı askeri bu çatışmada ölmüştür²³.

Osmanlı-İran çatışmasının şiddetlendiği günlerde Osmanlı Devleti kendisine bağlı bulunan Kırım Hanlığından destek istemiştir. Bu minvalde İran kuvvetlerinin Bağdat'a bağlı Derne'ye saldırmasından sonra Kırım Hanı Kaplan Giray'a Tatar kuvvetlerini İran cephesine gönderilmesi emredilmiştir²⁴. Kırım'dan İran'a en kısa yol ise Kafkaslar üzerindedir. Bu minvalde Kırım kuvvetleri Dağıstan'ı geçerek İran'a intikal etmek istemişlerdir. Bu süreç de gazeteye yansıyan haberlerdendir.

21 Temmuz 1733 yılında Petersburg'tan gelen ve gazeteye aktarılan habere göre Osmanlılar, İranlılar ile olan mücadelelerine destek için Kırım Hanlığından kuvvet göndermesini talep etmişlerdir. Bu emirden sonra Türk ordusuna katılmak için 15000 Kırım Tatarı, Dağıstan üzerinden İran'a geçmek için yola koyulmuşlardır. Derbent yakınlarındaki St. Croix'te bulunan Prens Hesse Hambourg Kırım kuvvetlerinin bu hareketini haber alır almaz Çariçe'ye kurye ile bildirmiştir. Bunun akabinde Prens, düzenli birlikleri ve Kazak askeri ile Derbent geçidinde Kırım kuvvetlerini karşılaşmıştır. Meydana gelen çatışmada Kırım

²⁰ Ateş, a.g.e, s. 149-163; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 4, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, s. 344.

²¹ *The London Gazette*, 19 Ocak 1733, Issue 7267, s.1.

²² *The London Gazette*, 21 Nisan 1733, Issue 7189, s.1.

²³ *Osmanlı-İran-Rus İlişkilerine Ait İki Kaynak: I. Petros Di Sarkis Gilanentz'in Kronolojisi, II. Nadir Şah Devrine Ait Bir Anonim Kronoloji*, Tercüme Eden ve Yayına Haz. Hrand. D. Andreasyan, İstanbul 1974, s.92-95.

²⁴ *Kırım Hanlarına Name-i Hümayun (2 Numaralı Name Defteri)*, Haz. Murat Cebecioğlu vd. İstanbul 2013, s.20-22. Emir 6-16 Ocak 1733 tarihlidir.

Tatarları'nın fazla zayıf verdirilerek geri püskürtüldüğü Saint Petersburg'a bildirilmiştir²⁵. Aynı yılın Eylül ayında Ruslar yine Derbent'ten geçmeye çalışan Kırım Tatarları ile mücadele etmişler, 200 civarında kayıp veren Tatarlar dağlara sığınarak geri çekilmişlerdir. İstanbul kaynaklı bu haber Tahmasb Kulu Han'ın Osmanlı kuvvetlerine iki kez yenilerek Bağdat kuşatmasını sonlandırdığı bilgisini de vermektedir²⁶.

26 Aralık 1733 tarihinde gazetede yayınlanan haberin kaynağı Viyana'dır. Viyana hükümetinin İstanbul'daki temsilcileri tarafından elde edilen bilgiler Viyana'daki İngiliz yetkililere ulaşmış oradan da The London Gazette'e aktarılmıştır. Bu haberde de Topal Osman Paşa ve üst düzey Osmanlı komutanlarının ölümüyle sonuçlanan çatışmadan tekrar bahsedilmiştir. Daha sonra da Sultan I. Mahmut sabık sadrazam Köprülüzade Abdullah Paşa'ya toplayabildiği askeri birliklerle derhal Tahmasb Kulu Han'ın üzerine yürüyerek ilerlemesini durdurma emrini vermiştir²⁷.

27 Temmuz 1734 tarihli Petersburg kaynaklı habere göre Safeviler Osmanlılara karşı Kafkaslarda zafer kazandıklarından bahsederken Ruslar İstanbul'dan bu konuyu teyit edecek herhangi bir bilgi elde edememişlerdir. 26 Ekim tarihli ve yine Petersburg kaynaklı habere göre ise İran Şahı Osmanlıları Gürcistan'dan çıkarmak için 40000 kişilik ordusunu Tahmasb Kulu Han komutasında Şemahi'ye sevk etmiştir. Osmanlı ve müttefikleri Gürcistan'dan ayrılırken az sayıda asker bırakmıştır²⁸.

13 Aralık 1734 yılının Petersburg kaynaklı haberine göre Tahmasb Kulu Han Erivan'ı ele geçirmiştir. Bu haber Volga Nehri'nin ağzı donduğu için İran'dan Astrahan'a hiçbir gemi ulaşamadığından ya da uzun kara yolculuğuyla gelen habercilerin güvensiz birkaç çölü geçmeleri vakit aldığından teyit edilememiştir. Fakat Ruslar Kırım kuvvetlerinin Dağıstan üzerinden İran cephesine sevk edilmeyeceğini düşünmektedirler.

18 Haziran 1735 tarihinde Osmanlı Devleti ile Tahmasb Kulu Han arasında vukuu bulmuş Arpaçay muharebesi²⁹ hakkında haberler The London Gazette'ye de yansımıştır. 2 Ağustos 1735 tarihli Viyana'dan ulaşan habere göre 15000 kişilik kuvvetle Arpaçay düzlüğüne gelen Tahmasb Kulu Han iki grup halinde Türk ordusunu pusuya düşürmüştür. Türklerin tam bir yenilgi içerisinde bulunduğu, Serasker Köprülü'nün atından düştüğü diğer paşaların ise kaçmayı başardığı bildirilmiştir. Aynı bağlamda 16 Temmuzda Saint Petersburg'dan gelen habere göre Çariçe'nin İstanbul'daki elçisi, Kırım Hanı'nın Türk ordusuna yardım için 8000 kişilik bir kuvvet topladığını bildirmektedir. Veziriazam bu toplanan kuvvetlerin Osmanlı Rus anlaşmasına zarar verecek bir harekette bulunmayacağına, hedeflerinin İran olduğuna dair Rus elçisine teminat vermiştir. Buna rağmen Rus hükümeti herhangi can sıkıcı bir olayla karşılaşmamak için gerekli tedbirlerini almıştır. İran ordusundan gelen bir haberci ise Tahmasb Kulu Han'ın Türklere karşı kesin zafer kazandığı haberini getirmiştir³⁰.

Köprülü Abdullah Paşa'nın ölümüyle sonuçlanan Arpaçay muharebesi hakkında gazetede yayınlanan bilgiler Anonim Kronoloji ile benzerdir. Anonim Kronoloji'ye göre Nadir Şah Magara'dan Arpaçay'ı geçmiş oradan da Supadan mevkiisine geçerek karargahını kurmuştur. İranlılar önce Osmanlı askerine saldırmış arkasından kendisini takip eden Osmanlı

²⁵ *The London Gazette*, 11 Ağustos 1733, Issue 7221, s.1.

²⁶ *The London Gazette*, 13 Ekim 1733, Issue 7239, s.1.

²⁷ *The London Gazette*, 29 Aralık 1733, Issue 7261, s.1.

²⁸ *The London Gazette*, 17 Ağustos 1734, Issue 7325, s.1; *The London Gazette*, 16 Kasım 1734, Issue 7351, s.1.

²⁹ Ateş, a.g.e, s. 174-175.

³⁰ *The London Gazette*, 3 Ocak 1735, Issue 7469, s.1; *The London Gazette*, 29 Temmuz 1735, Issue 7424, s.1; *The London Gazette*, 2 Ağustos 1735, Issue 7425, s.1.

askerini pusuya düşürerek Osmanlıları yenilgiye uğratmışlardır. Kaçan Osmanlı kuvvetleri takip edilmiş, Van'a kadar olan bölge İran kuvvetlerince yağmalanmıştır³¹.

Osmanlı Devleti 1736 yılında Rusların büyük çaplı bir saldırısı ile karşı karşıya kaldı. Bu durum Osmanlı devlet adamlarını Nadir Şah ile barışa yöneltti. Nadir Şah ise Kars ve Arpaçay muharebelerinden sonra Osmanlılar'dan istediği toprakları geri almıştı. Bu durum iki ülkeyi birbirine yakınlaştırdı. Diğer taraftan Nadir Şah Afganistan ve Hindistan topraklarına uzanacak seferleri planlıyordu. Bu durumun neticesinde iki taraf arasında barış görüşmeleri başladı³².

Nadir Şah ilk olarak Abdülbaki Han'ı Mugan'da bulunan Genç Ali Paşa ile görüşmelere memur etmiştir. Görüşmelerde ilk olarak sınırın IV. Murad devrinde olduğu gibi kalmasına karar verilmiştir. İranlı hacıların hac yolculuğu sırasında “..hanan-ı İran'dan üzerlerine muteber bir han..” tayin edilmesi, beşinci mezhep olarak Caferiliğin kabulü ve ve Kabe'de yer tayini, iki devletin birbirileri nezdinde temsilci bulundurmaları, iki tarafın elinde bulunan esirlerin salıverilmesi gibi koşullar İranlılar tarafından ifade edilmiştir. Genç Ali Paşa sadece sınır konusunda yetkili olduğunu belirtmiş, diğer koşulların İstanbul ile görüşülmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Abdülbaki Han Nadir Şah tarafından elçi olarak Osmanlılara gönderilmiştir³³. Nadir Şah ile Osmanlı yönetimi arasındaki bu barış görüşmelerine dair haberler de The London Gazette'e yansımıştır.

17 Temmuz 1736 tarihli Berlin kaynaklı habere göre Osmanlı Devleti İran yönetimi ile barış görüşmelerine başlamış fakat bir madde üzerinde anlaşamamışlardır. Bu soruna ilaveten Tahmasb Kuli Han barış görüşmelerine Rusları da dahil etmeyi istemiştir. Osmanlı yönetimi ise din farklılığından dolayı Rusları anlaşmaya dahil etmek istemediğini belirtip bu isteği reddetmiştir³⁴. 24 Temmuzda Petersburg'tan alınan habere göre İran Şahı olan Nadir Şah Osmanlılarla ilgili herhangi bir eylem yapmadan beklemekte Osmanlı-Rus savaşının sonuçlarını takip etmektedir³⁵. Aynı yılın Eylül ayı içerisinde Petersburg'tan gelen haberlere göre Nadir Şah, Rus yetkililere Kerkük ve Arpaçay zaferlerinden sonra Osmanlı ile yapacağı barış anlaşmasının şartlarını görüşürken gelişmeler hakkında onları bilgilendireceğini ve onların dahil olmadığı bir barış anlaşması yapmayacağını belirtmiştir. Bunun karşılığında Nadir Şah, Rusların da aynı şekilde hareket etmesini istemektedir³⁶.

1736 yılında Saint Petersburg'ta'da bulunan Polonya elçisi Kont Lynar'ın ülkesine gönderdiği raporunda Nadir Şah'ın Türklerle barış anlaşması imzaladığı yönündeki haberlere Rusların inanmadığını, bu haberlerin gerçek olmadığını ve İranlılar ile aralarındaki dostluğun devam ettiğini düşündüklerini yazmıştır³⁷.

1736 yılından sonra gazetede yaklaşık iki yıl kadar İran hakkında bir habere rastlanmaz. 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması bu durumun nedeni olmalıdır. Savaş yıllarında Rusya'nın İran ile olan ilişkilerine özel bir önem verdiği ve İran'da sürekli olarak temsilci ve kuvvet bulundurduğu görülmektedir. Bu dönemde yayınlanan ve 25 Mart 1738 tarihinde

³¹ *Osmanlı-İran-Rus İlişkilerine Ait İki Kaynak*, s.104-105.

³² Ateş, a.g.e, s. 188.

³³ Vakanüvis Subhi Mehmed Efendi, *Suphi Tarihi, Sami ve Şakir Tarihleri İle Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Haz. Mesut Aydıner, İstanbul 2007, s. 326-347; Ateş, a.g.e, 188-189.

³⁴ *The London Gazette*, 17 Temmuz 1736, Issue 7525, s.1.

³⁵ *The London Gazette*, 17 Ağustos 1736, Issue 7534, s.1.

³⁶ *The London Gazette*, 19 Ekim 1736, Issue 7552, s.1.

³⁷ *The London Gazette*, 23 Ekim 1736, Issue 7553, s.1.

Petersburg kaynaklı habere göre İran’da bulunan Rus ordularının önceki komutanı General Leontoff Azak valisi yapılmıştır³⁸.

17 Haziran 1738 tarihli ve Petersburg kaynaklı habere göre Bağdat Paşası İranlılara teslim olmak üzeredir³⁹. Aynı yılın Ağustos ayı içerisinde Çariçe, İran’daki elçisi Kaluskin’den Nadir Şah’ın faaliyetleri ve iki yıldır İstanbul’a dönmek için bekletilen Türk elçisi hakkında bilgi veren bir mektup almıştır. Buna göre Nadir Şah, Türk elçisini ve Osmanlı hükümeti ile son anlaşmayı imzalayan elçisini huzuruna kabul etmiş. Kendi elçisine kötü muamelede bulunarak O’nu anlaşma imzalarken ülkesinin aleyhindeki maddeleri rüşvet karşılığında imzalamakla suçlamıştır. Anlaşmanın yeniden gözden geçirilerek Şah Abbas dönemindeki şartlar olan Bağdat başta olmak üzere Türklerin fethettiği yerlerin iadesi, İranlı hacıların hac farizalarını yerine getirmelerinin önündeki engellerin giderilmesi istemiştir. Türk elçisine Osmanlı Devleti’nin bu anlaşma şartlarını yerine getirmediği takdirde İstanbul üzerine yürüyeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda savaş çıkma olasılığına karşın hazırlık için Revan ve Tebriz’de bulunan kuvvetlerine toparlanmalarını, bu kuvvetlerin başına bizzat kendisinin geçeceğini bildirmiştir. Türk elçisi tüm bu gelişmelerden rahatsız olup Şah Nadir’in huzurunda ayrılmıştır⁴⁰.

1738 yılından 1741 yılına kadar Nadir Şah ile Osmanlı Devleti’nin ilişkilerine dair herhangi bir habere gazetede rastlanılmaz. 10 Ocak 1741 tarihli İstanbul kaynaklı habere göre Osmanlı elçisi İran Şahı ile görüşebilmek için fırsat kollamaktadır. Adı verilmeyen bu elçi bir müddet sonra ise Nadir Şah’ın huzuruna alınmıştır. 23 Ocakta yayınlanan İstanbul’dan gelen haberlere göre İran’ın durumu hakkında bilgilerin sürekli değiştiği, Nadir Şah’ın Osmanlı elçisiyle görüşmelerini devam ettirdiği fakat tavrının net olmadığı, kendisinin Tebriz yakınlarında olabileceği yönündedir⁴¹.

Nadir Şah ile Osmanlı Devleti yöneticileri arasındaki uzun soluklu barış görüşmeleri hakkında gazetede haberlerin zaman dilimindeki kimi boşluklara rağmen doğru bilgiler verdiği görülmektedir. Dönemin Osmanlı kroniklerine bakıldığında 1741 yılında Nadir Şah’ın, Oğuz Ali Han isimli elçisini Osmanlı Devleti’ne gönderdiği görülmektedir. Bu elçi İstanbul’da bir dizi görüşmeler gerçekleştirmiştir. Fakat Nadir Şah’ın temel isteklerinden olan Caferiliğin beşinci mezhep olarak kabulü Osmanlı yönetimince kabul edilmemiştir⁴².

The London Gazette’de 1742 yılının başında bu sürece dair bilgiler yansımıştır. 29 Mart 1742 tarihli İstanbul kaynaklı haberde Nadir Şah’ın iki devlet arasında barışın gerçekleşmesi için ileri sürdüğü şartların kabul edilmediği yazılmaktadır. İran ile yeni savaşın ufukta belirmesinden dolayı Osmanlı yönetimi Asya ve Avrupa’daki kuvvetlerini iki ana kolda toparlamaya karar vermiştir. Hazırlıklarını tamamlayan topçular, cebeciler İran sınırına sevk edilmiş, bu bölgeye destek için Kırım Hanlığı’ndan yardım istenmiştir. 8 Nisanda İstanbul’dan gelen diğer bir habere göre muhtemel İran savaşı için hazırlıkların devam ettiği belirtilmiştir. Osmanlı hükümeti Nadir Şah’ın niyetini öğrenmek amacıyla Maliye Tezkirecisi Münif Mustafa Efendi’yi elçi olarak görevlendirmiştir. Nihayet Münif Efendi Şah’tan aldığı cevabı Bab-ı Ali’ye getirerek takdim etmiştir⁴³.

Nadir Şah’a gönderilen Münif Efendi Şirvan ve Şemahi taraflarında Şah ile görüşmüş ve kendisine verilen name-i hümayunu teslim etmiştir. Münif Efendi geri döndükten sonra tıpkı

³⁸ *The London Gazette*, 18 Nisan 1738, Issue 7694, s.1.

³⁹ *The London Gazette*, 8 Temmuz 1738, Issue 7717, s.1.

⁴⁰ *The London Gazette*, 29 Ağustos 1738, Issue 7732, s.1.

⁴¹ *The London Gazette*, 20 Şubat 1741, Issue 8095, s.2.

⁴² Vakānūvis Subhi Mehmed Efendi, a.g.e, s. 672-676.

⁴³ *The London Gazette*, 18 Mayıs 1742, Issue 8120, s.2.

gazete haberinde ifade edildiği gibi elde ettiği bilgileri sadrazamın huzurunda dile getirmiştir. Münif Efendi'nin verdiği bilgilerden hareketle Osmanlı yönetimi Nadir Şah'tan bir saldırı beklemeye başlamıştır. Bu nedenle insiyatifi eline almak isteyen Osmanlılar, Nadir Şah'a karşı savaş ilan etmiştir⁴⁴.

Aynı yılın 22 Mayıs günü gazetenin İstanbul kaynaklı haberine göre Gürcistan'daki Ahıska Paşa'sı, Dağıstan kabilelerinden olan Lezgilerin Nadir Şah'ın vezirinin komuta ettiği üçüncü orduyu bozguna uğrattığı, her iki tarafın büyük kayıpları olduğu bilgisinin İstanbul'a ulaştığı anlaşılmaktadır. Nadir Şah ise Bağdat Paşası üzerinden Bab-ı Ali ile diplomatik temasa geçmek istemişse de istekleri kabul görmemiştir⁴⁵.

Gazetenin haber kaynaklarının gücünü gösteren bir hadise de 1742 yılının Kasım ayında gerçekleşmiştir. Gazetenin 20 Kasım 1742 tarihli nüshasında Musul Valisi Abdülceliloğlu Hüseyin Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği kaimenin birebir çevirisi yayınlanmıştır. Bu kaimeye göre Nadir Şah kuvvetli bir orduyla Musul şehrine yakın bir yerde karargahını kurmuştur. Ordusunun kumandasını bizzat yürüten Nadir Şah 4 Ekim günü şehri topraklarla dövmeye başlayıp diğer yandan şehre su temin eden Fırat nehrini keserek şehri susuz bırakmıştır. Buna karşılık şehrin valisi teslim olmamak için direndiklerini belirtmiştir⁴⁶.

18 Şubat'ta yayınlanan ve İstanbul kaynaklı olan habere göre Rus elçisi ile İsveç elçisi farklı zamanlarda Osmanlı Sultanı'nın huzuruna çıkıp yapılan Rusya- İsveç anlaşmasını bildirmişlerdir. Kuzey cephesinde bir savaş tehdidinden böylece uzaklaşan Osmanlı Sultanı I Mahmut, ordunun hazırlıklarını tamamlayıp İran'a yürümesi, Şah'ın kendi ülke sınırlarına tamamen çekilinceye kadar durmaması yönünde hattı şerifini devlet adamlarına göndermiştir. Gazetenin haberine göre Osmanlılar aralıksız olarak savaş hazırlıklarına devam etmektedirler. Nadir Şah ise Musul kuşatmasını kaldırmıştır ve bu bilgi hakkında kimsenin şüphesi yoktur. Bu kuşatmayı kaldırdıktan sonra Nadir Şah, Bağdat'ın etrafını kuşatmış fakat şehri çevreleyen hendekleri aşamamıştır. Osmanlı Devleti, Nadir Şah'a karşı kullanmak üzere Safevi hanedanından yeni bir Şah adayını Nadir Şah'a karşı kullanmak üzere Erzurum dolaylarına göndermiştir. Yeni Şah adayını İran'da destekleyenlerin olduğu hatta Lezgilerin onunla birlikte hareket etmeye hazır oldukları gazetede haberden anlaşılmaktadır⁴⁷.

Gazetenin haberinde Osmanlı Devleti'nin Nadir Şah'a karşı kullanmak istediği Şah adayının isminden bahsedilmemektedir. Bununla birlikte dönemin kaynaklarına bakıldığında bu kişinin Şehzade Mirza Safi olduğu anlaşılmaktadır. Mirza Safi, İran'ın Afganlar tarafından istilası sürecinde Osmanlılara sığınmıştır. Kökeni, gerçekten Safevi hanedanının bir mensubu olup olmadığı konusunda tartışmalar bulunan Safi Mirza Selanik ve Rodos'ta ikamet ettirilmiştir. Osmanlı Devleti ile Nadir Şah yönetimi arasındaki çatışmanın yeniden başlaması üzerine Safi Mirza, Selanik'ten İstanbul'a oradan da 1744 yılı başında İran sınırına sevk edilmiş fakat bu operasyondan istenilen netice alınamamıştır⁴⁸.

27 Nisan 1743, Petersburg kaynaklı habere göz atıldığında şu bilgilerle karşılaşırız. İlk olarak Rus hükümeti İran ile iletişim noktası diyebileceğimiz Hacı Tarhan ve Kafkaslardaki en önemli Rus kalelerinden olan Kızlar kalesi yöneticilerinden İran hakkında önemli bilgiler içeren raporlar almıştır. Sonra bu bilgileri İstanbul'daki elçiliğe gelen haberlerle karşılaştırarak haberlerin doğruluğunu teyit etmiştir. Rus hükümetine ulaşan bu bilgilere göre Nadir Şah

⁴⁴ Vakanüvis Subhi Mehmed Efendi, a.g.e, s.737, 747-748; Ateş, a.g.e, 205-206.

⁴⁵ *The London Gazette*, 29 Haziran 1742, Issue 8132, s.1.

⁴⁶ *The London Gazette*, 3 Ocak 1743, Issue 8290, s.4.

⁴⁷ *The London Gazette*, 18 Şubat 1743, Issue 8303, s.1.

⁴⁸ Vakanüvis Subhi Mehmed Efendi, a.g.e, s.789-812; Eyal Gino, "Beyaz Kule Şehrinde Bir Safevi Prensi: Selanik'teki Beyzade (1731-1734), *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel, C. 8, s.576-581.

ordularının bir bölümünü Rus sınırına sevk edip bir bölümünü de Tebriz ve Erivan'a göndermiştir. Şah'ın Rus sınırına asker sevk etmekteki asıl niyeti Ruslara göre Osmanlı üzerine yapacağı saldırıyı gizlemektir. İlerleyen zamanda Nadir Şah ordularıyla Bağdat üzerine ilerlemiştir. Bab-ı Ali, Bağdat Paşasının yardım talebini karşılamak için Karadeniz üzerinden gemilerle Trabzon'a savaşçıları sevk etmiştir⁴⁹.

13 Haziranda yayınlanan Petersburg kaynaklı habere göre Nadir Şah yıpranan ordusuyla Mungali Bozkırından Mungali çölüne ilerlemiş, burada ordunun eksikliklerini tamamlamak için durmak zorunda kalmıştır. Hazırlıklarını tamamlayan Nadir Şah, Erzurum'a saldırmak için Tebriz'e doğru ilerlemiş, imparatorluğunun dört bir yanına ordusu için gerekli malzemeleri temin etmeleri yönünde emirler yollamıştır. Bunun karşısında Osmanlı yöneticileri Erzurum ve Bağdat cephelerini güçlendirmek amaçlı yeni kuvvetlerle takviye etmişlerdir⁵⁰.

9 Temmuz 1743 tarihli ve Petersburg kaynaklı habere göre Nadir Şah'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açma kararında olduğu, bu amaçla Hemedan ve Kirmanşah'da ordu için gerekli malzemelerin depolanacağı binalar inşa etmeye başladığı bildirilmiştir. Şah yine ülke geneline orduya takviye kuvvetlerin oluşturulması ve bunların Hemedan istikametine sevk edilmesi emrini vermiştir. Mayısın başında Tebriz'e üç günlük mesafede bulunan Agara'ya ulaşan Şah, ordusunda hasta, zayıf ve savaşa dayanıklı olmayanları askerleri ana kuvvetlerden ayırmış ayrıca bir müfreze askeri de Kirmanşah'ta kendisini beklemeleri için göndermişti. Nadir Şah, yaz ortasında Meraga üzerinden Türk sınırlarına ulaşmayı hedeflemekteydi. Osmanlı Devleti ise bu tehdit karşısında sınır bölgeleri olan Erzurum ile Kars şehirlerinde gerekli savunma tedbirlerini almaya başlamıştı. Savunma amaçlı olarak Bağdat şehrinde de kale duvarları tamir edilip hendekler suyla doldurulmuştu. Erzurum, Kars ve Bağdat bu hazırlıklardan sonra yeterli sayıda asker ve silahla takviye edilmiş, güçlü bir savunmaya kavuşmuştu. 12 Ağustos İstanbul kaynaklı habere göre Osmanlı Hükümeti sefer hazırlıkları yanı sıra Nadir Şah'a karşı son Safevi Şahı'nın oğlu ya da yeğenini (burada kastedilen yine Safi Mirza'dır) yanlarında himaye etmektedirler. Bu şehzade İran'a gönderilmiş olup Nadir Şah'a bağlı kuvvetler arasında ikilik çıkarması umulmaktadır. Bab-ı Ali, Nadir Şah'ın Kerkük'ü ele geçirip Osmanlı sınır bölgelerinde saldırılarına başladığı haberini gizli tutmaktadır⁵¹.

Kerkük'ün Nadir Şah tarafından ele geçirilmesi hakkındaki haber doğrudur. Nadir Şah 10000 kişilik bir kuvvet ile Kerkük'ü kuşatmış, bir hafta süren kuşatmadan sonra Kerkük İran kuvvetlerince ele geçirilmiştir. Bundan sonra Nadir Şah bölgeyi yağmalatmış, Bağdat ve çevresinde büyük bir açlığa neden olmuştur. Bu gelişmeler olurken de Nadir Şah'ın Bağdat valisi Ahmet Paşa ile görüşmelere devam ettiği görülmektedir. Bu görüşmeler de gazeteye yansımıştır⁵².

23 Nisan 1744 tarihli ve İstanbul kaynaklı haberde İran hakkında büyük bir sessizlik olduğu ve bazı kaynaklara göre ise Nadir Şah'ın Bağdat Paşası ile barış müzakereleri yaptığı düşünülmektedir⁵³.

19 Temmuzda İstanbul'dan İngiltere'ye ulaşan ve gazetede haber haline getirilen bilgiler şu şekildedir: Güçlü bir tahkimata sahip Kars şehrinin seraskeri Ahmet Paşa on günlük uzaklıkta ve 200000 kişilik olduğunu düşündüğü İran ordusunu karşılamak için kuvvetleriyle Kars şehrinin ilerisindeki bölgeye hareket etmiştir. Gazete haberine göre on gün içinde iki

⁴⁹ *The London Gazette*, 21 Mayıs 1743, Issue 8225, s.1.

⁵⁰ *The London Gazette*, 9 Temmuz 1743, Issue 8239, s.1.

⁵¹ *The London Gazette*, 2 Ağustos 1743, Issue 8246, s.1; *The London Gazette*, 17 Eylül 1743, Issue 8259, s.1.

⁵² Ateş, a.g.e, s. 212-213.

⁵³ *The London Gazette*, 2 Haziran 1744, Issue 8333, s.1.

kuvvetin karşı karşıya gelmesi beklenmektedir⁵⁴. İlerleyen günlerde bu süreç hakkında yeni haberler gazetede yayınlanmıştır. Bu haberlere göre eylül ayında Kars şehri önlerinde meydana gelen çatışmada Nadir Şah yenilmiştir. Gazete burada yazdığı haberlerin Bab-ı Ali'nin valilerine gönderdiği bilgiler olduğunu belirtmiş; Serasker Paşa'nın İran kuvvetlerine karşı geçen ay Kars yakınlarında verdiği mücadelenin de Osmanlıların zaferiyle sonuçlandığını yazmıştır. Osmanlı iki yüksek rütbeli askerinin yanında sadece 100 askerini kaybederken İranlılar 12000 kayıp vermişlerdir. Nadir Şah Yeni Tepe mevkiine çekilerek ikinci çatışmaya hazırlanırken Serasker Paşa Bab-ı Ali'ye bölgeden haber götürmesi için yeni bir postacı tatar görevlendirmiştir. Nadir Şah devam eden çatışmalarda devlerin üzerine yerleştirdiği toplarla Osmanlı ordusuna bir baskın düzenlemiştir. Bu baskına Osmanlı ordusu hızlı bir şekilde cevap vermiştir. Aynı haberde Kars ve çevresinin Şah tarafından istila edildiğine yönelik haberlerin kesin olduğu ve Kars, Erzurum ve yakın çevrelerinde bulunan halkın daha güvenli buldukları iç bölgelere doğru göç etmeye başladıkları da yazılmıştır⁵⁵.

Nadir Şah, Kars'ı düşüremeyeceğini anlayınca kuşatmayı 9 Ekim 1744 tarihinde kaldırmıştır. Bir süredir isyan halinde bulunan Lezgileri kontrol altına almak için harekete geçmiştir. Osmanlı Devleti de İran'a karşı büyük çaplı bir saldırı hazırlığına başlamıştır. 1745 yılı başlarına gelindiğinde politik ve askeri koşullar bu şekildedir⁵⁶.

11 Mart 1745 tarihinde İstanbul'a ulaşan ve buradan da İngiltere'ye aktarılan haberlere göre Nadir Şah, Gürcistan'daki Ahıska ve çevresine akınlar düzenlemiş, bölgeyi yakıp yıkmıştır. Bu haberde ayrıca Osmanlı kuvvetlerinin başında bulunan yeni General Yeğen Paşa Kutayis'e kadar ilerleyebilmiştir. Yeğen Ahmet Paşa komutasında 100000 kadar asker bulunduğu ve Kars'ta bulunan Türk ordusunda isyanlar olduğu yazılmıştır. Gazeteye göre İran ve Osmanlı yönetimi arasındaki savaşın 1745 yılında daha şiddetleneceği düşünülmektedir. İran cephesine iki yedek ata sahip 10000 Tatar askerinin destek olarak gönderildiği ve bu süvarilerin haberin İngiltere'ye gönderildiği sırada boğazlardan Asya'ya geçtiği yazılmıştır⁵⁷.

1745 yılının yaz aylarında İran ile Osmanlı Devleti arasında meydana gelen çatışmalar gazetenin ekim ayında yayınlanan iki farklı nüshasında anlatılmıştır. 8 Ekim tarihinde yayınlanan nüshada Nadir Şah'ın ordusu ile Osmanlı kuvvetleri arasında Revan yakınlarında büyük bir çatışmanın meydana geldiği ve her iki ordunun da 30000 civarında kayıp verdiği, günün sonunda zaferin Nadir Şah'ta kaldığı bunların arasında serasker Yeğen Paşa'nın yanında dört tane daha üç tuğlu paşanın yazılmıştır⁵⁸. 19 Ekimde yayınlanan nüshada ise bu çarpışma ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Haberde ilk olarak Nadir Şah'ın Yeğen Paşa komutasındaki 130000 kişilik Osmanlı ordusunu kesin bir yenilgiye uğrattığı yazılmış sonra da çatışma anlatılmıştır. Habere göre, Yeğen Paşa, Bab-ı Ali'nin emirlerinin tersine İran sınırını geçip Erivan yakınlarında Nadir Şah'ın generallerinden 40000 kişilik kuvvetleriyle karşı karşıya gelmiştir. İki ya da üç kez 5000-9000 arasında kuvvete sahip İran kuvvetlerini rahat bir şekilde yenilgiye uğratmıştır. Bu başarılarından aldığı cesaretle Revan üzerine yürüyüşe geçmiştir. Osmanlı ordusunun sayıca üstünlüğünün farkında olan Nadir Şah ordusunu ikiye ayırmıştır. 40000 kişilik bir kuvveti yanında tutarken kuvvetlerinin bir bölümü yakınlardaki vadide saklamıştır. İran'ın öncü kuvvetlerini takip eden Osmanlılar bir yandan Nadir Şah'ın komuta ettiği kuvvetler diğer taraftan pusuda bekleyen İranlı generalin kuvvetleri arasında kalmışlardır. İlk olarak Osmanlı piyadesi büyük kayıp vermiştir. Arkasından ordudaki çözülmeyi durdurmak için ileri atılan Yeğen Paşa bir kurşunla vurulup ölmüştür. Bu aşamada Osmanlı ordusundaki

⁵⁴ *The London Gazette*, 1 Eylül 1744, Issue 8359, s.1;

⁵⁵ *The London Gazette*, 3 Kasım 1744, Issue 8377, s.1.

⁵⁶ Ateş, a.g.e, s.231-232.

⁵⁷ *The London Gazette*, 13 Nisan 1745, Issue 8423, s.1.

⁵⁸ *The London Gazette*, 8 Ekim 1745, Issue 8474, s.9.

çözülme tam bir bozguna dönüşmüştür. Osmanlı ordusunun bu çatışmada en az 28000 asker ve üç tuğlu üç paşa kaybetmiştir. Bunlardan özellikle cesareti ile ünlü Yeğen Paşa'nın kaybının İstanbul'da üzüntüyle karşılandığı yazılmıştır. Nadir Şah Osmanlı ordusunun tamamen kaçtığından emin olana kadar düşman karargahını yağmalatmamıştır⁵⁹.

Dönemi konu alan tetkik çalışmalarda Yeğen Mehmet Paşa'nın 1745 yılının Haziran ayında Kars'a serasker olarak ulaştığı hazırlıklarını tamamladıktan sonra Temmuz başında Nadir Şah'ın bulunduğu Bagaverd'e geldiği, buradaki çatışmanın yenilgiyle sonuçlandığı yazılır. Yeğen Paşa'nın ise çatışmadan değil, hastalıktan öldüğü kaydedilmiştir. Nadir Şah bu çatışmada zafer kazanmasına rağmen ülke içindeki karışıklıklar nedeniyle Osmanlı kuvvetlerini takip edememiş ve iki ülke arasında yeniden barış görüşmeleri başlamıştır⁶⁰.

1746 yılında Nadir Şah ile Osmanlı yönetimi arasındaki barış görüşmelerine dair bir dizi haber London Gazette'de yayınlanmıştır. İlk olarak 17 Aralık 1745 tarihinde İstanbul'dan İngiltere'ye ulaştırılan habere göre Nadir Şah'la barış görüşmeleri için Mustafa Efendi görevlendirildiği ve haberin yayınlandığı tarihte İstanbul'a geri döndüğü anlaşılmaktadır⁶¹. Temmuz ayında yayınlanan diğer bir haberde ise İran'a dair herhangi bir bilgiye ulaşılmadığı kaydedilmiştir⁶². 1 Kasım'da gazetede yayınlanan habere göre Nadir Şah ile Osmanlı yönetiminin anlaşığına dair kesine yakın haberlerin bulunduğu kaydedilmiştir⁶³. İstanbul'dan 2 Kasım'da gönderilen ve 16 Aralık'ta yayınlanan bilgilere göre İran ile Osmanlı yönetiminin barış yaptığı İstanbul'da bulunan yabancı elçilere duyurulmuştur. Sınırların I. İbrahim döneminde yapılan anlaşmadaki gibi kalmasına karar verilmiştir⁶⁴.

29 Ağustos 1747 tarihinde İstanbul kaynaklı habere göre, İran'da Nadir Şah'ın halefinin iki devlet arasında yapılan barış antlaşmasını kabul edip etmeyeceği bilinmediği için Erzurum'a çok sayıda cephane ve erzak ile desteklenmiş yeniçeri kuvveti gönderilmiştir⁶⁵.

Sonuç

21 sayı yayınlanan The Oxford Gazette Kraliyet ailesinin Londra'ya dönüşü ile The London Gazette olarak 1666 yılından günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başaran bir gazete Osmanlı-Devleti ile Nadir Şah arasındaki ilişkilerin askeri ve siyasi boyutu hakkında çok kıymetli bilgiler vermiştir. Bunlar arasında Topal Osman Paşa'nın ölümü, Osmanlı Devleti ile Nadir Şah arasındaki mücadeleye Kırım kuvvetlerinin katılımı, Arpaçay Muhaberesi ve iki devlet arasında gerçekleşen barış görüşmeleri de yer almaktadır. Sonuç olarak The London Gazette Osmanlı Devleti ile Nadir Şah yönetimi arasındaki ilişkilerin farklı boyutlarını anlamamıza katkıda bulunan kıymetli bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

The London Gazette Issue : 7189, 7221, 7239, 7261, 7267; 7325, 7351, 7424, 7425, 7469, 7534, 7552, 7553, 7694, 7717, 7732, 8095, 8120, 8132, 8225, 8239, 8246, 8259, 8290, 8303, 8333, 8359, 8377, 8423, 8474, 8477, 8557, 8585, 8598, 8611, 8681.

⁵⁹ *The London Gazette*, 19 Ekim 1745, Issue 8477, s.9.

⁶⁰ Ateş, a.g.e, s. 232-235.

⁶¹ *The London Gazette*, 31 Ocak 1746, Issue 8611, s.1.

⁶² *The London Gazette*, 26 Temmuz 1746, Issue 8557, s.1

⁶³ *The London Gazette*, 1 Kasım 1746, Issue 8585, s.1

⁶⁴ *The London Gazette*, 16 Aralık 1746, Issue 8598, s.6.

⁶⁵ *The London Gazette*, 3 Ekim 1747, Issue 8681, s.2.

- Ateş, Abdurrahman; *Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1720-1747)*, Ankara 2012.
- Aydoğmuşoğlu, Cihat; *Safevi Devleti Tarihi, (1501-1736)*, Ankara 2015.
- Barres-Baker, M. C; *An Introduction To The Early History of Newspaper Advertising, Bren Museum and Archive Occasional Puplications, Brent, 2006.*
- Cheng, Elyssa Y.; “Women and the Consumption of news in Ben Johnson’s The Staple of News”, *The Wenshan Review of Literature and Culture*, Vol. 2, June 2017, s. 187-203
- Ginao, Eyal; “Beyaz Kule Şehrinde Bir Safevi Prensi: Selanik’teki Beyzade (1731-1734)”, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel, C. 8, s.576-581.
- Handover, P. M.; *A History Of the London Gazette 1665-1965*, London 1965.
- Jorga, Nicolae; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 4, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.
- Kırım Hanlarına Name-i Hümayun (2 Numaralı Name Defteri)*, Haz. Murat Cebecioğlu vd. İstanbul 2013.
- Minorskoy, V.; “Nadir”, *MEB İA*, C. 9, s. 21-31.
- Osmanlı-İran-Rus İlişkilerine Ait İki Kaynak: I. Petros Di Sarkis Gilanentz’in Kronolijisi, II. Nadir Şah Devrine Ait Bir Anonim Kronoloji*, Tercüme Eden ve Yayına Haz. Hrand. D. Andreasyan, İstanbul 1974
- Özcan, Azmi; “Nadir Şah”, *TDVİA*, C. 32, s.276-277.
- Özçağlayan, Mehmet; “Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme)”, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı 13, 2008, s.131-159.
- Özgen, Murat; “Osmanlıdan Günümüze Yazılı Basın ve Siyaset İlişkisi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 23, 2005, s. 13-23.
- Vakanüvis Subhi Mehmed Efendi, *Suphi Tarihi, Sami ve Şakir Tarihleri İle Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Haz. Mesut Aydın, İstanbul 2007.
- <https://www.bl.uk/medieval-literature/articles/william-caxton-and-the-introduction-of-printing-to-england> Erişim tarihi: 02.07.2019.